

Відгук отримано
Табора спеціалізованої
вченої ради ДФ 64.051.004
Матіюшенку
10.09.2020 р.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.051.004
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
Ігорю Юрійовичу МАТІЮШЕНКУ
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4

ВІДГУК

офіційного опонента, завідувача відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», доктора економічних наук, члена-кореспондента НАН України, професора Єгорова Ігоря Юрійовича на дисертаційну роботу **Прус Юлії Ігорівни «Організаційне забезпечення управління просторово-економічним розвитком України»**, яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – Менеджмент

Актуальність теми дисертаційної роботи

Вибір українським суспільством інноваційного та соціально орієнтованого сценарію економічного розвитку вимагає реалізації комплексу взаємопов'язаних за ресурсами, термінами, етапами та сферами діяльності модернізаційних перетворень як галузевого, так і територіального характеру. До останніх доречно віднести необхідність переходу до нової моделі просторового розвитку, яка дозволить, з одного боку, створити каркас територіальних центрів зосередження економічного зростання, спроможних формувати та передавати суміжним суб'єктам інноваційні імпульси модернізації та розвитку економіки.

Необхідність переосмислення традиційних підходів до управління просторово-економічним розвитком обумовлена: проявом двох складних взаємопов'язаних та одночасно суперечливих процесів – глобалізації та регіоналізації, які призводять не лише до зміни соціально-економічних складових, але й суттєво впливають на трансформацію простору; перерозподілом повноважень між різними рівнями влади та органами

місцевого самоврядування, що вимагає розробки відповідних механізмів управління просторово-економічним розвитком; фокусуванням відтворювальних процесів у центрах економіки, що обумовлює необхідність виявлення таких центрів на субнаціональному та локальному рівнях, які є ініціаторами розповсюдження імпульсів збалансованого соціально-економічного розвитку в масштабах певних територій.

Наведені аргументи обумовлюють актуальність дисертації Прус Юлії Ігорівни та тему «Організаційне забезпечення управління просторово-економічним розвитком України» та визначають теоретичну і практичну значущість обраної нею теми дослідження.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами

Тематика дисертації відповідає змістовній частині державних, регіональних та галузевих науковим програмам і дослідницьких тем, зокрема тематиці наукових досліджень Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Наукові результати, висновки та рекомендації були використані під час виконання науково-дослідних робіт: «Методичні основи та практичні рекомендації до формування стратегічних інноваційних орієнтирів соціально-економічного розвитку національного господарства» (номер державної реєстрації – 0114U000923), «Механізми розвитку інвестиційної інфраструктури регіону» (номер державної реєстрації – 0117U004877), «Розробка інструментарію реалізації стратегії смарт-спеціалізації у Харківському регіоні» (номер держреєстрації – 0117U004967), «Чинники та передумови соціально-економічного розвитку України: просторовий, організаційно-адміністративний та ціннісний виміри» (номер державної реєстрації – 0117U004823), «Розробка інструментарію реалізації стратегії розумної спеціалізації Харківського регіону» (номер державної реєстрації – 0118U002040), а також у рамках підготовки науково-дослідного проекту “Trends in the modernization of economic management systems” спільно з представниками ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая». Особистий внесок авторки в розробку цих тем полягає у висвітленні теоретико-методичних засад інституційного

забезпечення сталого просторо-економічного розвитку, оцінці домінантних компонент розвитку просторового капіталу та обґрунтуванні пропозицій щодо формування оптимальної моделі управління просторово-економічним розвитком.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи

Наукові положення, що наводяться в дисертації Прус Ю.І., достатньо обґрунтовані, що підтверджується основним змістом дослідження та переліком посилань на відповідні наукові та довідкові джерела. У процесі підготовки висновків та рекомендацій дисертанткою проведено комплексний аналіз та узагальнення положень концепції просторово-економічного розвитку, концепції економічної включеності, концепції територіальної згуртованості, поведінкової економіки, стратегування розвитку територій тощо. Підтвердженням достовірності наукових положень виступає також глибоке опрацювання авторкою значної інформаційної бази дослідження, яку складають публікації вітчизняних і зарубіжних науковців з обраної проблематики.

У ході підготовки дисертаційної роботи авторкою також опрацьовано низку матеріалів й аналітичних звітів міжнародних організацій і дослідницьких агенцій, зокрема ОЕСР, ЄС, ЄБРР, Державної служби статистики України, Центрального статистичного офісу Республіки Польщі, профільних українських міністерств і т.і. Крім того, інформаційну базу дослідження доповнили аналітичні матеріали, отримані авторкою при анкетуванні мешканців та представників бізнесу під час підготовки стратегій розвитку та інвестиційних паспортів ОТГ Харківської області.

Наукові висновки та рекомендації, викладені в дисертації, логічно випливають з детального аналізу й оцінки досліджуваних економічних явищ і категорій, ґрунтуються на професійному використанні сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання об'єктивної природи економічних явищ та процесів.

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено, є посилання на відповідні джерела інформації та дотримання усіх норм законодавства про авторське право.

За результатами проведеного дослідження авторкою дисертаційної роботи опубліковано 29 наукових праць, з яких 11 статей, у тому числі 8 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових виданнях України, 3 статті в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку; 6 розділів монографій (у співавторстві), у тому числі 2 розділи в іноземних наукових виданнях; 12 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (з них 1 стаття за матеріалами конференції була включена до наукометричної бази даних Web of Science). Вони достатньо повно розкривають сутність вирішених наукових завдань. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 6 березня 2019 року, та надають авторці право публічного захисту дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком» досліджено еволюцію структурних та інституційних складових просторового капіталу (с. 35-42); узагальнено мережеві форми організації просторового капіталу (с. 44-46); проаналізовано стан розвитку окремих елементів адміністративної, соціальної та транспортно-комунікаційної мережевих форм організації просторового капіталу на локальному рівні (с. 46-62); узагальнено принципи організації просторового капіталу, що сприяють інтеграції та поляризації розвитку (с. 58); на основі вивчення різноманіття підходів до визначення поняття «капітал» та його класифікації уточнено авторську позицію щодо трактування змісту категорії «просторовий капітал» як сукупності мереж, локалізованих на просторі, що визначають можливості включеності індивідів та інституційних одиниць до процесів соціально-економічного розвитку (с. 72); узагальнено показники та методи кількісної оцінки нерівномірності

розвитку просторового капіталу (с. 73-75); запропоновано комплекс структурних показників для оцінки якості розвитку просторового капіталу (с. 76-77), алгоритм розрахунку структурної відстані вихідних параметрів просторового капіталу територій України та країн ЄС (с. 78-81).

У другому розділі «Аналітична діагностика чинників просторово-економічного розвитку України» проведено оцінку динаміки розвитку просторового капіталу на основі ретроспективного порівняльного аналізу підходів до управління його демографічною компонентою за період 1970-2018 років (с. 87-93); проаналізовано рівень концентрації демографічної компоненти просторового капіталу на субнаціональному та локальному рівнях (с. 94-96); проведено діагностування передумов включеності економічних агентів у процеси просторово-економічного розвитку (с. 99-105, с. 133-139); досліджено рівень інноваційної спроможності та технологічної готовності економіки України за даними міжнародних інституцій (с. 107-112); проведено оцінку рівня схожості інноваційного розвитку регіонів України (с. 113-115); запропоновано організаційну модель забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку на локальному рівні (с. 119-120); визначено вплив просторового чинника на результативність функціонування різних видів економічної діяльності (с. 140-142); проведено оцінку структурної подібності вихідних параметрів просторового капіталу на прикладі Харківської області та 205 регіонів країн ЄС (с. 146-149).

У третьому розділі «Шляхи удосконалення організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком в Україні» узагальнено сучасні тенденції розвитку ключових стейкхолдерів (населення, бізнес-структур, влади), які формуються під впливом трансформації системи управління просторовим капіталом (с. 156-169); виокремлено особливості впливу просторового чинника на поведінку бізнес-моделей на прикладі суб'єктів господарювання України та Польщі (с. 172-183); досліджено рівень врахування просторового чинника при плануванні та проектуванні процесів розвитку регіонів України (с. 189-192); виокремлено реактивну та проактивну моделі реалізації політики просторово-економічного розвитку (с.

193-194); запропоновано концептуальну схему удосконалення організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком (с. 197-202).

Анотація дисертації у достатньому обсязі висвітлює основні положення і висновки, що містяться у дисертації, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу.

Наукова новизна положень, висновків та результатів, одержаних у дисертації

Детальне ознайомлення зі змістом дисертації, основними науковими публікаціями дозволяє визначити, що мету дослідження досягнуто. Основні положення сформульовані Ю. І. Прус самостійно й відображають особистий внесок дисертантки у розвиток управлінської науки. Це знайшло своє відображення в декількох положеннях дисертаційної роботи, які характеризуються достатнім рівнем наукової новизни.

Зокрема, авторкою удосконалено:

- критеріальний апарат оцінки мережових форм організації просторового капіталу за рівнем розвитку його компонент шляхом розширення кола відповідних критеріїв, які базуються на принципі оптимальності Парето;
- підхід до управління просторово-економічним розвитком, який на відміну від існуючих розглядає просторовий капітал як інтегральну категорію, що визначає рівень включеності економічних агентів у процеси просторово-економічного розвитку;
- підхід до організації політики інноваційно-орієнтованого розвитку на рівні локальних територіальних утворень за рахунок адаптації моделі потрійної спіралі, фокусування на інноваційних інтервенціях та залучення кращих доступних практик.

Дістало подальшого розвитку:

- узагальнення концептуальних передумов формування просторового капіталу, що дозволило прослідкувати еволюцію його окремих

- складових та виокремити перспективні напрями удосконалення управління його розвитком;
- методичний підхід до управління просторово-економічним розвитком, який на відміну від вже існуючих підходів передбачає розширення набору структурних показників розвитку просторового капіталу (показники внутрішньої технологічної структури, імпортової (експортної) спеціалізації, структури інвестиційних потоків, інтелектуального капіталу та структурної динаміки);
 - методичний підхід оцінки параметрів розвитку територій за рахунок діагностики рівня включеності основних стейкхолдерів (населення, представників бізнесу) у процеси просторово-економічного розвитку;
 - обґрунтування типових бізнес-моделей суб'єктів господарювання за різними видами економічної діяльності, які формуються під впливом розвитку просторового капіталу, що дало змогу виокремити управлінські інструменти, які спроможні забезпечити досягнення максимального ефекту від їх взаємодії та впливу на просторово-економічний розвиток;
 - інструментарій діагностування просторових особливостей процесів планування та проектування територіального розвитку, що дозволило визначити пріоритети фокусування, моделі реалізації політики просторово-економічного розвитку та запропонувати систему удосконалення організаційного забезпечення управління ним.

Таким чином, змістовне наповнення і розкриття пунктів наукової новизни має важливе теоретичне та практичне значення для управлінської науки.

Стиль викладення дисертації, відповідність дисертації

встановленим вимогам

Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом та оформленням відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються

до написання дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та спеціальності 073 – Менеджмент. Матеріали дисертації викладено в логічній послідовності; заявлені цілі дослідження виконані у повному обсязі. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають по три підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 276 сторінок. Робота містить 21 таблицю, 60 рисунків. Список використаної літератури – 293 джерела.

Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів роботи

Викладені автором у дисертації теоретичні положення та практичні рекомендації забезпечують основу для реалізації збалансованої політики просторово-економічного розвитку.

Запропоновані у дисертації рекомендації доведено автором до рівня їх практичного використання. Достовірність одержаних в роботі результатів підтверджується довідками про практичне впровадження пропозицій автора в діяльності апарату Харківської обласної державної адміністрації при розробці Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки (довідка №01-76/7575 від 01.10.2019 року); Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів та у поточній діяльності (довідка №12-11/2171 від 09.06.2020 року); виконавчого комітету Коломацької селищної ради при розробці планувальних документів розвитку Коломацької об'єднаної територіальної громади (довідка №1226/02-15 від 05.06.2020 року); Харківського ВП Установи «Центр розвитку місцевого самоврядування» при розробці стратегічно-програмних документів соціально-економічного розвитку на коротко- та середньостроковий періоди, інвестиційних паспортів об'єднаних територіальних громад Харківської області та уточненні пріоритетів їх розумного розвитку (довідка №01/1-8/259/1 від 13.09.2019 року); Громадської спілки «Слобожанські стратегії» при реалізації проєктів регіонального і місцевого розвитку, у тому числі за

рахунок бюджетних коштів і коштів міжнародної технічної допомоги (довідка №1 від 15.09.2018 року).

Матеріали і результати дисертації використовуються також у навчальному процесі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Регіональна економіка», «Державне та регіональне управління», «Прогнозування та соціально-економічне планування» (довідка №0501-137 від 09.06.2020 року).

Зауваження та дискусійні положення дисертації

У цілому дослідження виконано автором на високому науковому та теоретичному рівні. Проте деякі його положення мають дискусійний характер, що пов'язано з означенням дисертанткою власної позиції щодо окремих досліджуваних проблем. Тому варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого розвитку наукової дискусії з порушеної проблематики.

1. Автор не завжди критично ставиться до деяких, на наш погляд, досить штучних теоретичних конструкцій, які описує у дисертації. Це, зокрема стосується підходу В. Кристалера з його «правильними шестикутниками економічної активності» (с. 28). Подібне зауваження стосується і деякої «романтизації» цілей четвертої промислової революції (с. 36). У дисертації стверджується, що «Ієрархія розподілу економік за рівнем розвитку визначається ступенем локалізації просторового капіталу на певній території» (с.42). У загальному випадку це не зовсім так; існують і інші чинники такого розподілу.

2. Дискусійним є запропонований підхід до адаптації організаційної моделі «triple helix» (с. 120) до рівня локальних територіальних утворень, оскільки у роботі недостатньо розкритим є питання щодо критеріального обґрунтування результативності функціонування запропонованої моделі.

3. У роботі не завжди зрозуміло, чому використовуються ті чи інші показники для оцінки того чи іншого явища і водночас не використовуються інші. Так, на с. 43 пропонується оцінювати просторовий розвиток регіонів ЄС (серед іншого) кількістю авіапасажирів. Виникає питання: чому не

кількістю пасажирів залізниці? На с. 77 в якості одного з основних наведено показник «структурні пропорції концентрації патентів на винаходи за видами економічної діяльності». Але в умовах України переважна більшість процесів технологічного трансферу проходить не завдяки патентно-ліцензійній діяльності, а в рамках угод про спільну діяльність між суб'єктами економіки. Можливо, у подальшій роботі варто подумати, як це явище відобразити у запропонованій системі показників.

4. Позитивно оцінюючи запропоновану авторкою концептуальну схему удосконалення організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком (с. 198), варто було б навести критерії оцінки рівня досягнення очікуваних результатів після її впровадження, а також більш чітко прописати внесок кожного з рівнів управління (національного, регіонального, субнаціонального, локального) у забезпечення гармонійного просторово-економічного розвитку.

5. Більш ретельну увагу необхідно приділити коректному використанню статистики та проведенню порівнянь. Так, на с.116 наведені дані щодо витрат на інноваційну діяльність у Харківській області у 2014 та 2017рр. у поточних цінах. В умовах високої інфляції, якою характеризувався зазначений період, це призводить до певного викривлення характеристик реальних процесів фінансування в інноваційній сфері. Питання виникають і щодо можливостей коректного порівняння місця України у міжнародних рейтингах на основі тих чи інших показників. Так, на с. 112 аналізується місце України в Європейському інноваційному табло (ЄІТ) у 2010-2016 рр. Але у ці роки набори (і кількість) показників ЄІТ змінювалися, хоча самі назви груп показників залишалися без змін. У роботі також не завжди наводиться обґрунтування вибору тих чи інших бальних шкал для оцінювання тих чи інших явищ (див., наприклад, шкалу на с. 102).

6. В окремих випадках в дисертації використовуються застарілі назви окремих показників (наприклад, НДДКР на с. 68; правильно – як у міжнародній та вітчизняній статистиці – ДіР - дослідження і розробки).

Робота в цілому написана якісно науковою мовою, але деякі словосполучення викликають запитання. Наприклад, на с. 150 (рис. 2.27) серед «цільових орієнтирів розвитку бізнес-середовища» наведено «економічний фітнес» (?). Можливо, у наукову роботу без нагальної потреби не варто вводити нові терміни з інших сфер діяльності. Слід також уточнити деякі посилання на іноземну літературу, яка згадується у тексті, та підписи під окремими таблицями та рисунками.

Водночас, слід підкреслити, що висловлені зауваження і побажання не применшують загальної високої оцінки рівня виконання дисертаційної роботи, її теоретичну та практичну значущість. Дисертантка продемонструвала високу обізнаність та розуміння актуальної наукової проблеми та визначила і обґрунтувала підходи до її вирішення.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Прус Ю.І. на тему «Організаційне забезпечення управління просторово-економічним розвитком» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. На підставі проведених досліджень отримано результати, які є суттєвим авторським внеском у вирішення наукової проблеми, що проявляється в розвитку відомих і розробленні нових теоретико-методичних підходів до удосконалення організаційного забезпечення управління просторово-економічним розвитком.

Основні положення дисертації доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових виданнях, у т.ч. і міжнародних, з тематики дослідження. Наведені у відгуку критичні зауваження не носять принципового характеру і не впливають на загальну високу оцінку дисертації.

Дисертаційна робота за змістом, структурою та оформленням відповідає спеціальності 073 – Менеджмент, вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. №40 та «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України від 6 березня 2019 року № 167, а її автор, Прус Юлія Ігорівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – Менеджмент.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, член-кореспондент
НАН України, професор, завідувач відділу
інноваційної політики, економіки та
організації високих технологій
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»

І. ІО. ЄГОРОВ

Получає з.е.н., проф., член-кореспондент НАН України
І. ІО. Єгоров завідувач

